

JOSEP M. DE CASACUBERTA
I ROGER
SESSIÓ EN MEMÒRIA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ FILOLÒGICA
BARCELONA, 2012

Josep M. de Casacuberta i Roger

Sessió en memòria

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, LV

Josep M. de Casacuberta i Roger
Sessió en memòria

Sala Pere i Joan Coromines
25 de gener de 2011

BARCELONA
2012

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Josep M. de Casacuberta i Roger : sessió en memòria, Sala Pere i Joan Coromines,
25 de gener de 2011. — (Semblances biogràfiques ; 55)
A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica
ISBN 9788499650951
I. Casacuberta, Josep Maria de, 1897-1985 II. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica
III. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 55
1. Casacuberta, Josep Maria de, 1897-1985 2. Filòlegs — Catalunya — Biografia
3. Editors — Catalunya — Biografia
929Casacuberta, Josep Maria de

© dels autors dels textos

© 2012, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: febrer del 2012

Tiratge: 200 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-095-1

Dipòsit Legal: B-2362-2012

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Homenatge a Josep M. de Casacuberta i Roger (1897-1985), amb motiu del vint-i-cinquè aniversari del seu traspàs	7
Introducció, <i>per Isidor Mari i Mayans</i>	9
Josep M. de Casacuberta i l'Institut d'Estudis Catalans, <i>per Josep Moran i Ocerinjauregui</i>	11
Josep M. de Casacuberta: patriota, editor i erudit, <i>per Josep Massot i Muntaner</i>	21

Homenatge a Josep M. de Casacuberta i Roger (1897-1985), amb motiu del vint-i-cinquè aniversari del seu traspàs

El dia 25 de gener de 2011, a les set de la tarda, tingué lloc, a la Sala Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), un acte d'homenatge a Josep M. de Casacuberta i Roger (1897-1985), que fou director de l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'IEC i membre numerari de la Secció Filològica, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari del seu traspàs.

Presentà l'acte Isidor Marí, president de la Secció Filològica, que hi féu el parlament d'obertura, i hi intervingueren Josep Moran, membre de la Secció Filològica i director de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, i Josep Massot i Muntaner, membre de la Secció Històrico-Arqueològica.

En aquest opuscle publiquem les tres intervencions, que glossen els diversos aspectes de la intensa activitat de Casacuberta com a lingüista, com a editor, com a erudit especialitzat sobretot en la literatura catalana del segle XIX i com a activista i patriota.

Introducció

Sigueu tots benvinguts, especialment els membres de la família Casacuberta i els representants d'aquelles entitats amb les quals va estar especialment vinculat. Moltes gràcies a tots per haver-vos volgut sumar a aquest acte de reconeixement i homenatge a Josep M. de Casacuberta.

Per a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, i personalment per a mi mateix, com per a tots aquells que conegueren en Casacuberta i la seva obra, aquest homenatge comporta un goig especial, per molt diverses raons.

En primer lloc, i sobretot, en una dimensió pública i institucional, perquè la diversitat, la quantitat i la importància de les aportacions que Josep M. de Casacuberta va fer a la nostra cultura són realment excepcionals. La discreció i la modestia que el van caracteritzar no poden fer-nos-ho perdre de vista, i estic segur que ho posaran en relleu, amb algunes dades noves ben interessants, les intervencions que faran tot seguit el senyor Josep Moran, de la Secció Filològica, i el senyor Josep Massot, de la Secció Històrico-Arqueològica.

Vull agrair públicament al senyor Jordi Mir que ens hagués fet present que el vint-i-cinquè aniversari de la mort de Josep M. de Casacuberta era una ocasió excel·lent per a recordar-lo i honorar-lo. I a la Fundació Lluís Carulla que amb aquest motiu hagi volgut reeditar la biografia que en va fer el senyor Albert Manent.

Hem rebut algunes adhesions especialment significatives de persones que no ens han pogut acompanyar, i que ens aporten testimonis personals de la intensitat i l'abast de la influència positiva de Casacuberta en la cultura del nostre país.

El senyor Josep Vallverdú ens diu:

Em plauria que constés la meva adhesió a l'homenatge de Josep M. de Casacuberta, persona de qui tinc un excel·lent record. Ell va ser un dels membres de la mesa presidencial a la Primera Trobada de Traductors Catalans el 1966,

celebrada a Raimat, de la qual jo fou secretari d'organització, i en què prengueren part també els companys Jordi Sarsanedas, que aplegà moltes assistències de Barcelona, i Francesc Vallverdú, en aquells anys un jove traductor de l'italià.

El senyor Ramon Amigó també s'adhereix a l'acte i afegeix aquestes paraules:

Vaig conèixer personalment i breument el senyor Casacuberta, devia ser per allà a l'any 1962, i sempre he admirat la seva obra i m'he servit sovint de les seves edicions, sobretot en aquella època que vam començar a fer classes de català.

Com a eivissenc, vull deixar també constància de la gran estimació amb què Marià Villangómez recordava Josep M. de Casacuberta. Ho exposa en un dels seus articles, evocant la visita que va fer a qui seria l'editor d'un dels seus primers llibres de poesia (*Els dies*, 1950), i després encara d'alguns altres:

Vaig parlar amb el senyor Casacuberta a la seua casa de Barcelona. Quina excel·lent persona! Tot un senyor desinteressat i actiu, filòleg i historiador, erudit que treballava sobre l'obra de Verdaguer, editor d'«Els Nostres Clàssics» i d'altres col·leccions. Des de l'amable acollença vaig sentir per ell admiració i afectuós respecte.¹

Aquests són, en efecte, els sentiments que ens suggereix Josep M. de Casacuberta a tots els qui el vam conèixer. Fins i tot, a títol purament personal, voldria afegir que va ser en certa mesura gràcies al senyor Casacuberta —indirectament, a causa de la meua amistat amb els seus nebots— que els meus estudis es van decantar cap a la filologia catalana.

Més endavant, quan Aina Moll, des de la Direcció General de Política Lingüística, va restablir la Junta Permanent de Català amb la voluntat de mantenir la continuïtat amb les activitats de la Junta Assesora per als Estudis de Català (JAEC), vaig tornar a constatar que la disponibilitat del senyor Casacuberta en els darrers anys de la seva vida també va ser incondicional i generosa, i va assumir sense reserves la presidència del nou organisme.

Tant de bo que puguem contribuir amb aquest homenatge a fer conèixer més àmpliament la transcendència del seu treball i l'exemplaritat de la seva activitat al servei del país.

ISIDOR MARÍ I MAYANS
President de la Secció Filològica

1. M. VILLANGÓMEZ LLOBET, «Dues edicions i algunes cartes», *Eivissa*, núm. 27 (1995), p. 4-9.

Josep M. de Casacuberta i l'Institut d'Estudis Catalans

Nasqué a Barcelona el 4 d'octubre de 1897, dins d'una família de comerciants i naviliers. Per part de pare provenia d'Arenys de Mar, però la mare, oriünda de Palamós, havia nascut a Puerto Rico. Per aquest motiu la seva llengua materna era el castellà. A més, a causa dels negocis familiars, va viure de petit a Hamburg, de manera que la seva segona llengua sembla que fou l'alemany.¹

Retornada la família a Barcelona, Casacuberta, per indicació paterna, estudià dret i s'hi llicencià el 1917. Atret, però, per la cultura catalana, assistí als Estudis Universitaris Catalans, on tingué de mestre Antoni Rubió i Lluch i també, el 1913, Jaume Massó i Torrents. Fruit d'aquestes lliçons és el primer treball conegut de Casacuberta, «Índex dels noms propis de la *Crònica* d'En Ramon Muntaner», fet en col·laboració amb Lluís G. Serrallonga, i publicat el 1914 als *Estudis Universitaris Catalans*.²

De fet sabem que ambdós, Serrallonga i Casacuberta (que llavors tenia disset anys!), col·laboraven amb Antoni Rubió en l'edició de la *Crònica* de Muntaner, per la qual s'interessava el mateix Prat de la Riba en la sessió del 26 de setembre de 1915 (Balcells i Pujol, 2008, I, p. 130). Devia ser l'inici del seu aprenentatge com a filòleg, és a dir, com a editor de textos antics, i com a onomatòleg, especialista en onomàstica.

D'acord amb aquesta vocació, continuà els seus estudis a la Universitat de Barcelona, on es llicencià en filosofia i lletres el 1921 amb premi extraordinari. Però la seva formació no es limità a la que havia adquirit a Catalunya, sinó que el

1. Vegeu *Els Premis d'Honor de les Lletres Catalanes* (a la coberta 25 *Premis d'Honor, 1969-1993, Òmnium Cultural*), publicat sense lloc ni data. La biografia de Casacuberta, signada per Joan Alcaraz, hi és a les p. 85-90.

2. Josep M. de CASACUBERTA i Lluís G. SERRALLONGA, «Índex dels noms propis de la *Crònica* d'En Ramon Muntaner», *Estudis Universitaris Catalans*, VIII (1914), p. 103-147.

curs 1920-1921 fou lector d'espanyol a la Universitat de Montpeller, on pogué completar la seva formació lingüística amb professors ben prestigiosos com Maurice Grammont, gran fonetista, i Georges Millardet, especialista en geografia lingüística i gramàtica històrica, i també amplià estudis a Suïssa, amb Louis Gauchat, dialectòleg, i Jakob Jud, romanista eminent.

Després d'haver adquirit una formació lingüística ben sòlida, retornà a Barcelona i el mateix any 1921 (és a dir, als vint-i-quatre anys) l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) li confià l'encàrrec d'organitzar i dirigir la nova Oficina de Toponímia i Onomàstica,³ constituïda el 28 de desembre de 1921 (Balcells i Pujol, 2008, 1, p. 186). Fruit d'aquesta dedicació és la *Memòria sobre la preparació del diccionari de toponímia i onomàstica catalanes presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excel·lentíssim Senyor President de la Mancomunitat de Catalunya*,⁴ la redacció i publicació de la qual fou acordada per la Secció Filològica en la sessió celebrada aquell 28 de desembre. Aquesta memòria, redactada per Josep M. de Casacuberta, és datada el 19 de gener de 1922 i fou signada per Pompeu Fabra i per Jaume Bofill i Mates, president i secretari, respectivament, de la dita Secció. Com diuen Albert Balcells i Enric Pujol (2008, 1, p. 186):

En aquest document es fixen els àmbits d'actuació (realització d'enquestes sobre la toponímia vivent, recull de materials gràfics, despullament de textos antics i de publicacions modernes sobre la matèria...) i s'expliciten els criteris a seguir (s'estableix una preferència dels materials toponímics per damunt dels onomàstics, es dóna tanta importància a la formació moderna i contemporània dels noms de lloc com a la formació antiga i es procura que els materials tinguin un caràcter «el més objectiu possible»). Així mateix, s'hi insinua la necessitat de revisar el *Nomenclàtor de les ciutats, viles i pobles de Catalunya* (publicat el 1918 per la Mancomunitat) i els fulls del mapa geogràfic elaborats fins aleshores.

Balcells i Pujol afegeixen en nota:

Sembla que en la gestació del nomenclàtor intervingué l'Institut Geogràfic i Estadístic de Madrid, i que fou possible per la intervenció de Puig i Cadafalch. Vegeu l'acta de la SF del 8 de novembre del 1917 (llibre 2). A l'acta del 19 de setembre del 1918 es diu que se n'ha procedit a la revisió (ASF, llibre 4).

Cal assenyalar a més que l'abast d'aquest projecte no es limita a Catalunya sinó que pretenia comprendre «la Toponímia i l'Onomàstica dels països de llengua catalana i territoris limítrofs», és a dir, de les parles occitanes i aragoneses sobretot,

3. Cal tenir en compte que llavors s'entenia per *onomàstica* no pas l'estudi de tota mena de noms propis sinó exclusivament dels noms propis de persona, és a dir, allò que avui anomenen *antroponímia*.

4. Consultable al Servei de Documentació i Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

que Casacuberta devia conèixer també directament per mitjà de la seva activitat dins l'excursionisme científic, fruit de la qual fou el qüestionari que publicà junt amb Josep Maria Batista i Roca sota l'epígraf *Enquestes sobre Geografia humana de Catalunya, València i Balears, principalment en l'aspecte etnogràfic. I. Comarques i altres divisions del territori, Qüestionari núm. 15 de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*; quatre pàgines sense data, aparegudes a Barcelona abans del 30 d'abril de 1923, segons la bibliografia de Casacuberta que Amadeu-Jesús Soberanas va incloure al final del segon volum de l'*Homenatge a Josep M. de Casacuberta* (Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981). Va participar també junt amb Batista i Roca i Antoni Griera en el viatge organitzat conjuntament per l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (AEFC) i l'IEC a l'Alguer el febrer de 1922 a fi de recollir el màxim de testimonis de la cultura catalana algueresa i realitzar anotacions per a l'*Atlas etnogràfic de les terres catalanes* i l'*Atlas lingüístic de Catalunya*.⁵

L'activitat portada a terme per Casacuberta a l'IEC en els dos primers anys és descrita en el *Report de treballs fets per l'Oficina de Toponímia i Onomàstica durant el bienni de 1922-1923*,⁶ datat el 10 de març de 1924, que palesa una feina enorme, realitzada metòdicament d'acord amb el programa següent: «I) Enquestes sobre Toponímia vivent; II) Recull de materials gràfics; III) Despüllament de textos antics, plans i catastres; IV) Despüllament de publicacions sobre Toponímia i Onomàstica i d'altres obres; V) Preparació de qüestionaris; VI) Organització dels materials; i VII) Altres treballs» (p. 3).

A més, demostrant la seva sòlida formació lingüística, el 1923 publicà al *Butlletí de Dialectologia Catalana* (XI, p. 105-107) una recensió detallada del treball de Peter Rokseth «La diphthongaison en catalan» (*Romania*, XLVII [1921], p. 532-546), on es refereix, ultra al català (inclòs l'alguerès), al castellà, al provençal i a l'aragonès.

I com a curiositat afegirem que l'any 1923 formava part de la plantilla de tècnics de l'IEC amb un sou de 225 pessetes, suposem que anual.

L'any 1924 van canviar molt les coses en general per al país i en particular per a Josep M. de Casacuberta. Com a conseqüència del cop d'estat militar del general Miguel Primo de Rivera, de caràcter anticatalà, el 13 de setembre de 1923, i malgrat el suport explícit que rebé de Puig i Cadafalch, aquest deixà el càrrec de president de la Mancomunitat la vigília de Nadal de 1923 i el 30 de gener foren designats president Alfons Sala i Argemí i Darius Rumeu i Freixa, baró de Viver,

5. Lluís CALVO I CALVO, *Tomàs Carreras i Artau o el tremp de l'etnologia catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 112; Antoni GRIERA, «L'Alguer (record d'una missió lingüística)», a *Hojas dispersas: Miscelánea de homenaje dedicada a Monseñor Antonio Griera*, Sant Cugat del Vallès, 1950, p. 41-49.

6. Consultable al Servei de Documentació i Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

conseller de Cultura, ambdós espanyolistes, des d'on promogueren la creació d'una comissió inspectora, aprovada el 10 d'abril de 1924, per tal de fiscalitzar el funcionament administratiu i científic de l'Institut des de la seva creació a fi d'afixar-lo (Balcells i Pujol, 2008, 1, p. 199-228).

En aquest context, les activitats de l'Oficina devien quedar pràcticament congelades, si bé sabem que les Oficines Lexicogràfiques, convertides en Servicio de Investigaciones Filológicas, tenien un pressupost els anys 1925-1926 de 28.000 pesetes, «que servien estrictament per cobrir els sous del director (Fabra), dels tècnics (Griera, Montoliu i Guanyavents), d'un auxiliar de direcció (Casacuberta) i tres oficials (Torres, Casas i Raig)» (Balcells i Pujol, 2008, 1, p. 207).

Sense deslligar-se del tot de l'IEC, Josep M. de Casacuberta, el 1924, probablement d'acord amb Fabra i amb altres membres de l'IEC com Lluís Nicolau d'Olwer i Ramon d'Alòs-Moner, amb els quals figura en el projecte de creació d'un diccionari del llatí medieval presentat a la Unió Acadèmica Internacional (on havia ingressat l'IEC el 1923) (Balcells i Pujol, 2008, 1, p. 225), va prendre una decisió transcendental, la de crear l'Editorial Barcino, amb esperit de servir la cultura catalana, de la qual us parlarà avui Josep Massot, i a la qual a partir de llavors es dedicarà preferentment.

Represa la normalitat de l'IEC el 1930, després de la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera, i sobretot amb l'adveniment de la República i de la Generalitat el 1931, Josep M. de Casacuberta no es desentengué del tot de les feines de l'IEC, però hi fou substituït progressivament per Joan Coromines.

Joan Coromines, nascut el 21 de març de 1905, és a dir, vuit anys més jove que Casacuberta, va tenir una formació paral·lela a la d'aquest, que li féu de mentor i precursor. Així, també per influència familiar Coromines va començar la carrera universitària a la Facultat de Dret, però per vocació personal continuà els estudis a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona.

Implicat en el complot de Garraf contra Alfons XIII de 1925, Joan Coromines s'hagué d'exiliar i, orientat per Casacuberta, seguí els passos que havia fet aquest i aprofità l'exili per ampliar estudis a Montpeller i a Zuric.⁷

De retorn, l'any 1930, es va incorporar a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC, on també substituï Casacuberta en el camp de la toponímia i l'onomàstica (Balcells i Pujol, 2008, 1, p. 295). Amb tot, la substitució fou progressiva. Així, sabem que aquell mateix any: «El servei del mapa de Catalunya també depenia de la SHA [Secció Històrico-Arqueològica] i va ser reorganitzat pel Consell de Cultura com a servei cartogràfic de Catalunya. El director, Ferrer de Franganillo, per decisió de la SHA, es va coordinar amb la SF [Secció Filològica] en la qüestió dels noms de lloc

7. Veg. JOSEP FERRER i JOAN PUJADAS (cur.), *Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*, Barcelona, Fundació Pere Coromines, Curial, 2005.

i va posar-se d'acord amb Joan Coromines, Pau Vila i Josep M. de Casacuberta per resoldre els problemes de toponomàstica del mapa» (Balcells i Pujol, 2008, I, p. 276-277). I també figura Casacuberta, junt amb Pompeu Fabra i Joan Coromines, en la ponència formada per a complimentar l'encàrrec que la Secció Filològica de l'IEC rebé de la Generalitat per decret del 20 d'abril de 1931 de revisar i normalitzar lingüísticament els noms dels municipis de Catalunya, el resultat del qual fou la *Llista de noms dels municipis de Catalunya* publicada per la Generalitat el 1933.

Aquest relleu personal és ben palès en la introducció de Joan Coromines de l'article signat per ambdós «Materials per a l'estudi dels parlars aragonesos. Vocabulari», publicat el 1936 al *Butlletí de Dialectologia Catalana*:⁸ «L'any 1922, el meu amic Josep M. de Casacuberta va fer en alguns pobles de l'Alt Aragó una enquesta dialectològica servint-se principalment del qüestionari de l'*Atlas lingüístic de Catalunya*. M'ha semblat interessant d'ordenar i donar a conèixer aquests materials, que contenen dades totalment desconegudes sobre uns parlars tan instructius per a l'estudi del català» (p. 158); i també en l'esborrany d'una carta manuscrita de Joan Coromines datada l'11 de gener de 1933 adreçada a Enric Arderiu, que es conserva a l'Arxiu de l'IEC, on diu que li escriu «A indicació del meu amic Josep M. de Casacuberta i per encàrrec d'ell i del Sr. Pompeu Fabra», en relació amb el topònim la Sentiu.

Després de la guerra espanyola el treball onomàstic iniciat a l'IEC fou assumit personalment per Coromines, com es dedueix de les seves paraules de presentació «A tall de pròleg» de l'*Onomasticon Cataloniae*:⁹

Quan, el 1931, decidírem de posar en marxa aquesta vasta empresa, poguérem comptar no sols amb els materials toponímics i antroponímics prou abundants que teníem ja reunits des de 1925, sinó també amb les col·leccions aplegades amb la mateixa intenció per En Josep M. de Casacuberta, predecessor nostre en l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Després dels anys 1931 a 1939, en què ja ens havíem dedicat activament a l'arreglada de materials per a l'*Onomasticon*; a partir de 1939, encara que exiliat a París o a Amèrica, no vam deixar mai de treballar sobre els materials recollits, que ens havíem emportat amb nosaltres, i d'enriquir-los amb nous despullaments de documents i de textos antics i moderns [...]. Combinant tots aquests materials amb els recollits per En Casacuberta vers 1921-1923, el manuscrit dels quals ens va ser cedit, una zona molt vasta, corresponent als territoris de 2.000 municipis (més de 3.000 pobles) ha estat completament explorada, 1.600 enquestats per mi mateix i 394 pels nostres col·laboradors.

8. JOAN COROMINES i JOSEP M. DE CASACUBERTA, «Materials per a l'estudi dels parlars aragonesos. Vocabulari», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XIV (1936), p. 158-183.

9. JOAN COROMINES *et al.*, *Onomasticon Cataloniae*, vol. I, Barcelona, Curial, 1989, p. VII-VIII.

L'amistat entre Josep M. de Casacuberta i Joan Coromines es mantingué tots temps amb la màxima cordialitat malgrat la diferència de caràcter, o potser per això, discret i reflexiu el de Casacuberta i abrandat el de Coromines, encara que en la comunicació personal sempre es tractaven de vós, ja fos pel costum de l'època ja fos per a mantenir un cert distanciament, que en qualsevol cas no sembla justificat per la diferència de set anys d'edat. Ultra el fet que Casacuberta publicqués a la seva Editorial Barcino entre els anys 1965 i 1970 els *Estudis de toponímia catalana*, volums I i II, de Joan Coromines, aquesta relació es palesa en la correspondència mútua aplegada en el llibre a què ens hem referit, i sobretot en els textos següents que s'hi inclouen: d'una banda, les paraules prèvies de Josep M. de Casacuberta a la dissertació «El català, llengua de la Ribagorça», de Joan Coromines (14 de febrer de 1967), i de l'altra, «Sense Casacuberta, seríem al segle XIX»,¹⁰ de Joan Coromines, publicat el 1985, amb motiu de la mort de Casacuberta, a *El Temps* (València), on reconeix que «jo no haguera fet res si no és per ell, que va ser una mica, bastant, el meu mestre» (p. 348).

Les relacions de Josep M. de Casacuberta amb l'IEC en el període franquista tenen un caràcter diferent de les del període anterior. D'entrada direm que malgrat que l'any 1952 havia rebut el Premi Jacint Verdaguer d'aquesta institució i que mantenia l'amistat personal amb molts dels seus membres, sobretot, com hem dit, amb Joan Coromines, que n'era membre des del 25 de maig de 1950, Casacuberta es resistia a entrar-hi, com descriuen Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol:

Un darrer nom cal esmentar en aquest balanç dels nomenats a la fi de la dècada dels cinquanta: l'erudit i editor Josep M. de Casacuberta, ja estretament vinculat a l'Institut de preguerra (a l'Oficina de Toponímia i Onomàstica). En la represa del 1942, el seu nom fou proposat per Aramon com a nou membre, però aleshores declinà el nomenament, segurament perquè temia que la reacció dels exiliats fos adversa, i també per a no dificultar la vida de l'Editorial Barcino, a la represa de la qual es va consagrar. A la primera meitat de la dècada següent, pels volts del 1954, el seu nom reaparegué com a candidat a petició de Joan Coromines, que confiava molt en ell i que aspirava a una correlació de forces que li fos més favorable a la SF. Sembla que la candidatura de Casacuberta era benvista per tothom (Riba, Aramon, Bohigas, Nicolau d'Olwer...) però que era ell qui no la volia acceptar adduint la mateixa raó que havia donat anys abans. La insistència de Coromines perquè acceptés durà molt de temps i Casacuberta no cedí fins al 1958, segurament per evitar una possible ruptura al si de la Secció. En aquest sentit, Coromines havia escrit a Nicolau d'Olwer el 21 de febrer del 1957: «Si ell persistís a no voler acceptar seria molt difícil d'arribar a una

10. Joan COROMINES, «Sense Casacuberta, seríem al segle XIX», *El Temps*, II, núm. 38 (11-17 març 1985), p. 39-42.

solució acceptable per a tots». Albert Manent ha explicat que fou testimoni de com en una reunió clandestina dels Jocs Florals feta a casa de Miquel Saperas, poc abans del seu nomenament efectiu del 1958, Carles Riba li va dir a Casacuberta: «Ara sí que no ens podreu dir que no». El 1960 Casacuberta assolí la categoria de numerari (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 75).

Cal dir també que Casacuberta ja formava part com a soci de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, creada el 2 d'abril de 1946, la vitalitat de la qual fou molt intensa als anys quaranta i cinquanta (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 98).

El període de major activitat de Casacuberta a l'IEC en aquesta etapa s'estén des del 27 de juny de 1958, en què fou elegit, fins al 1975, en què va demanar de ser considerat inactiu (emèrit diríem ara) per motius de salut, i sobretot en els anys de 1962 a 1973, en què ocupà el càrrec de vicepresident de la SF (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 139).

Els temes més importants de l'activitat de Casacuberta en l'IEC durant aquest període queden ben reflectits en la correspondència entre Casacuberta i Coromines, resumida per Josep Ferrer i Joan Pujadas:

A partir de 1958, quan Casacuberta s'incorporà per mèrits propis a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, bona part de la correspondència es decanta cap al tema de l'actuació d'aquesta secció. Durant el semestre en què Coromines era absent de Catalunya, Casacuberta era l'encarregat d'informar Coromines sobre el funcionament de la Filològica. Són temes de conversa epistolar les gestions per a l'elecció de nous membres (Moll, Sanchis Guarner i J. V. Foix), la constatació de dues tendències, una de més liberal encapçalada per Coromines i que compta amb el suport, tot i que no sempre incondicional, de Casacuberta, i una altra de més conservadora, presidida per R. Aramon (c. 47, 49 i 52); les discussions sobre la secció gramatical d'E. Artells a *Serra d'Or* (c. 50); l'elaboració d'una mena de fulls circulars volants adreçats al gran públic amb els acords i recomanacions de la Secció Filològica (c. 54, 55, 61, 62, 64, 66, Annex 19 i 24); la susceptibilitat a flor de pell de Coromines davant el temor de no ocupar dins el si de la Filològica el paper dirigent que creia que li corresponia per la seva preparació i per ser l'hereu intel·lectual de Pompeu Fabra, tot i les negacions de Casacuberta: «Aneu molt lluny d'osques en pensar que no us hi volen. Feu-me el favor d'allunyar del vostre magí una absurditat semblant» (c. 59, Barcelona, 3-III-1962; cf. també c. 53, 57, 58, 78 i Annex 18); com també les fortes discrepàncies de Coromines envers el nomenclàtor del País Valencià de M. Sanchis Guarner, que publicà l'Institut d'Estudis Catalans, bàsicament per la distribució comarcal que s'hi feia (c. 68, 73 i Annex 25). Un altre dels temes, en què Casacuberta va jugar un paper important, va ser el perill, finalment no consumat, que la Diputació de Barcelona franquista entrés a formar part d'aquesta institució (c. 79, Annex 26 i 27) (Ferrer i Pujadas [cur.], 2005, p. 18).

Cal dir a més que quan la SF acordà, el 1961, l'expedició de certificats d'aptitud per a professors de llengua catalana, fou creada per a aquest objecte la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), formada per tres membres de la Secció Filològica —Aramon, Casacuberta i Coromines— i tres professors acreditats en llengua catalana —Triadú, Artells i Miracle— (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 178).

També dins d'aquest període hem de constatar que el febrer de 1963 es creà la primera Junta Consultiva d'Òmnium Cultural, de la qual formà part Casacuberta junt amb altres membres numeraris de l'IEC.

El mateix any 1963 Casacuberta va subscriure la petició al vicepresident del Govern espanyol que demanava l'ensenyament en català a les escoles, premsa en català i el seu ús en totes les corporacions (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 180).

I en relació amb l'estatut jurídic de l'IEC i amb les possibles relacions amb la Diputació de Barcelona que plantejà Ramon d'Abadal el desembre de 1964:

Casacuberta parlà en nom de la SF i manifestà acord amb d'Abadal en la necessitat que l'IEC tingués un reconeixement com les altres acadèmies barcelonines com la de Bones Lletres i la de Medicina. Però advertia dels perills d'una dependència com la de 1907. Qualsevol canvi de president de la Diputació —i depenia del govern— podia tirar per terra el que havia fet l'anterior i capgirar o suprimir l'IEC. Per a Casacuberta, calia un estatut com el de la Real Academia Gallega, fundada el 1906, que rebia una petita subvenció del govern i tenia una estructura similar a l'Institut: membres cooptats i no socis; a més, no depenia de cap diputació ni ajuntament i funcionava com un organisme plenament independent (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 203).

D'acord amb aquest criteri, quan el Ple de l'IEC del 12 de novembre de 1966 decidí respondre amb una carta a les proposicions del president de la Diputació de Barcelona d'establir relacions amb l'IEC, Casacuberta manifestà desacord amb el contingut de la carta i féu constar la seva abstenció (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 206). En aquesta línia, Casacuberta, malgrat la seva moderació, havia escrit a Coromines el 16 d'octubre de 1964: «Actualment la vida de l'Institut està amenaçada per un conflicte gravíssim: la possible intromissió de la Diputació. Acaben d'enfosquir el panorama l'actitud de l'Abadal i la possibilitat que d'altres membres influents el secundin» (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 201). Sens dubte es recordava de l'actitud de la Diputació amb l'IEC durant la dictadura de Primo de Rivera, que va viure directament.

La darrera gestió coneguda de Casacuberta en relació amb l'IEC fou la proposta de publicar a la «Col·lecció Popular Barcino» un llibret amb les addicions i modificacions posteriors a la primera edició del Fabra aprovades per la SF (Balcells, Izquierdo i Pujol, 2008, II, p. 150).

Pòstumament, el 1986 la SF va publicar el llibre d'estudis sobre Verdaguer de Josep M. de Casacuberta, de què us parlarà Josep Massot.

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI
Membre de la Secció Filològica
Director de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC

BIBLIOGRAFIA

- A[LCARAZ], J[Joan]. *Els Premis d'Honor de les Lletres Catalanes*. [S. ll., s. a.], p. 85-90. [A la coberta 25 Premis d'Honor, 1969-1993, *Òmnium Cultural*]
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: 1907-1942. 1a reimpr. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008.
- BALCELLS, Albert; IZQUIERDO, Santiago; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. II: *De 1942 als temps recents*. 1a reimpr. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008.
- FERRER, Josep; PUJADAS, Joan (cur.). *Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*. Barcelona: Fundació Pere Coromines: Curial, 2005.

Josep M. de Casacuberta: patriota, editor i erudit

Les pinzellades biogràfiques que ens acaba de donar el professor Josep Moran ens demostren prou que el senyor Josep M. de Casacuberta tenia una sòlida preparació científica en el camp de la lingüística i de la filologia —aconseguida a la Universitat de Barcelona, als Estudis Universitaris Catalans i a diverses universitats estrangeres—, que era una persona culta i poliglota i que, si hagués volgut, hauria pogut fer una carrera acadèmica brillant. Casacuberta, però, era també un patriota de pedra picada, que estimava el seu país, la seva llengua i la seva cultura, i va dedicar tota la vida, d'una manera idealista i filantròpica, al que considerava més apte per a la consecució dels objectius que es proposava.

No és gaire sabut que Casacuberta, que en els darrers temps de la seva vida era un home sedentari, tancat a casa seva i aparentment desentès del que passava arreu del món, havia estat un excursionista entusiasta i sobretot un activista decidit. Ja a la seva època universitària formà part de la junta directiva de l'Associació Catalana d'Estudiants, que l'octubre de 1916 va organitzar una conferència sobre el nacionalisme i la universitat, a càrrec de Jaume Bofill i Mates,¹ i el 1917 signà un manifest a favor del Segon Congrés Universitari Català, en qualitat de vicepresident de la Comissió Organitzadora;² l'any següent, participà en el congrés, hi demanà que els Estudis Universitaris Catalans s'integressin a la Universitat i fou elegit membre de la Junta Permanent del Congrés, comitè integrat per estudiants, per un professor de cada facultat i pels presidents de les entitats que l'havien organitzat.³ D'altra banda, Isabel Graña, en resseguir la història de l'entitat

1. Jordi CASASSAS I YMBERT, *Jaume Bofill i Mates (1878-1933)*, Barcelona, 1980, p. 197-198.

2. El president n'era Josep Maria Batista i Roca. Cf. Alexandre GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936*, llibre IX, *Ensenyament universitari*, Barcelona, 1983, p. 86-89.

3. Alexandre GALÍ, *Història de les institucions...*, p. 97 i 100-101.

pancatalanista Nostra Parla, fundada a Barcelona el 1916 i activa fins al 1924, ha pogut documentar-hi la presència del jove Josep M. de Casacuberta, que formà part de la primera junta directiva, al costat del president, Guillem Forteza i Pinya —arquitecte mallorquí que aviat tornaria a Palma, però que no es desentendria mai dels seus ideals barcelonins—, i de Josep Maria Batista i Roca, amb el qual Casacuberta mantingué sempre una profunda amistat. El desembre de 1917 Jaume Bofill i Mates passaria a ésser president de l'entitat, fins que el 1922 fou substituït per Lluís Nicolau d'Olwer. Casacuberta seria secretari de l'anomenada Secció Catalana de l'entitat fins al 1921. Precisament aquell any 1921 Casacuberta es va presentar a un concurs d'oposicions «per tal de proveir entre els socis d'aquesta entitat el comès de professor de gramàtica catalana». Formaven part del tribunal d'aquest concurs Bofill i Mates, Pompeu Fabra —amb el qual Casacuberta tenia relació des de molt jove, a través del clergue rossellonès, establert a Barcelona, Esteve Caseponce, professor seu de francès— i Antoni Griera.⁴ Més endavant, segons Albert Manent, Casacuberta va formar part del grup clandestí i una mica misteriós SEM (Societat d'Estudis Militars), relacionat amb el partit Acció Catalana, els factòtums del qual eren Lluís Nicolau d'Olwer i Miquel Arcàngel Baltà, cunyat de Josep Maria Batista i Roca. Allà va tenir ocasió d'intimar amb Joan Coromines, que s'implicà més que no pas ell en activitats paramilitars, que el forçaren a exiliar-se una temporada el 1926.⁵

Josep M. de Casacuberta tenia un temperament menys bèl·lic i més assenyat que no pas Joan Coromines i, com veurem tot seguit, va decidir lluitar contra la dictadura de Primo de Rivera amb les armes de la cultura, tot fundant l'Editorial

4. Cf. Isabel GRAÑA I ZAPATA, *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*, Barcelona, 1995, p. 32, 39, 52 i 144. El 24 d'agost de 1920, Raimon Negre i Balet va escriure a Jaume Bofill fent-li saber que «com en Casacuberta no pot continuar per ara dirigint els treballs de la secretaria de "Nostra Parla", me n'he encarregat jo com vis-secretari que sóc de l'entitat», i li comentava: «En la reunió del consell directiu del sis del present hom donà compte de la *dimissió* que feia en *Casacuberta* del càrrec de secretari, la qual dimissió fonamentava ell en els fets de que actualment per la molta feina que té no pot encarregar-se de la secretaria i per altra banda deu marxar el curs vinent a estudiar a Montpeller. Atanyent a aquest extrem, acord fou pres en el sentit de que hom li concedís unes vacances i jo m'encarregués provisionalment de la tasca de la secretaria» (p. 148-149). Per a la relació de Casacuberta amb Fabra, molt intensa i molt fructífera, vegeu «Parlament de Josep Maria de Casacuberta a Perpinyà, amb motiu del cinquantenari de les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans», a «Record de Pompeu Fabra», *Tramontane*, núm. 473-474 (1964), p. 13-18; cal tenir també ben en compte els fragments d'un parlament inèdit de Casacuberta sobre Fabra i el País Valencià que publica Xavier FERRÉ, *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians 1950-1960*, Benicarló, 2000, p. 92-95. Recordem que Josep PLA, *Retrats de passaport*, Barcelona, 1970, p. 72, fa constar: «Nostra Parla era principalment regida per Josep Maria de Casacuberta, Guillem Forteza, Civera i Sormaní, Duran i Tortajada, etcètera».

5. Albert MANENT, «Pròleg», a *Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*, ed. a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona, 2005, p. 6-7. Vaig comentar amb una certa detenció aquest important epistolari a *Escriptors i erudits contemporanis: Sisena sèrie*, Barcelona, 2006, p. 229-235.

Barcino, però no es desentengué mai del seu activisme inicial. L'abril de 1930 trobem el seu nom entre els adherits al manifest *Als joves de Catalunya*, que donava senyal de vida de l'anomenada Organització Nacional de la Joventut Catalana, Palestra, promoguda per Josep Maria Batista i Roca.⁶ Casacuberta, de la mateixa manera que havia fet de professor dels cursos de català organitzats per Nostra Parla, va intervenir en els cursets de Cultura catalana de Palestra, on el 1930 va tractar de la formació de la llengua catalana, les seves varietats dialectals, la unitat lingüística de Catalunya, València i les Balears i l'ús del català en la literatura i en la vida oficial.⁷ El 1931 s'oferí igualment, juntament amb altres companys, per fer cursos de català, d'història i d'economia catalanes a les entitats que ho desitgessin.⁸ El 1934, encara, Casacuberta va signar, al costat de Batista i Roca i de Fabra, el manifest titulat *Desviacions en el concepte de llengua i pàtria*, que demanava de no confondre el català i l'occità i reaccionava davant un occitanisme excessiu.⁹

No podem oblidar encara una altra faceta amagada de Casacuberta. Malgrat el seu caràcter aparentment esquerp i el seu tarannà solitari —que el duia a treballar de nit i a dormir de dia, com feia també el seu amic Joan Coromines—, va ser durant molts anys una de les persones que van recórrer amb més convicció totes les terres de llengua catalana, especialment el País Valencià, però també Mallorca i la Catalunya del Nord. Josep Pla, que lloa sovint a la seva obra, sempre de passada, la tasca editorial de Casacuberta, posa en relleu que és un dels pocs «catalans» que «s'han acostat a València» i assenyalava que «no ha deixat mai, en el curs de la seva vida, de freqüentar aquest país, els seus arxius i el seu moviment literari».¹⁰ Joan Coromines, el 1985, en morir Casacuberta, deia d'ell, des del setmanari *El Temps*, que, al seu entendre, «junt amb Joan Fuster, és l'home que ha fet més, i amb més passió, per la unió del Principat, el País Valencià i totes les terres de llengua catalana».¹¹ L'exactitud d'aquestes paraules ha estat demostrada, d'una manera gairebé exhaustiva pel que fa al País Valencià i a Mallorca, per les recerques de Xavier Ferré i de Faust Ripoll, que han pogut utilitzar el riquíssim epistolari conservat per la família Casacuberta.¹²

6. Cf. Lluís DURAN, *Intelligència i caràcter: Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*, Catarroja, Barcelona, 2007, p. 67-71.

7. Lluís DURAN, *Intelligència i caràcter...*, p. 135-136.

8. Lluís DURAN, *Intelligència i caràcter...*, p. 175.

9. Lluís DURAN, *Intelligència i caràcter...*, p. 228-229.

10. Josep PLA, *Direcció Lisboa*, Barcelona, 1975, p. 68-69.

11. Declaracions a Vicent Partal, publicades a *El Temps*, II, núm. 38 (11-17 març 1985), p. 39-42, i reproduïdes senceres a *Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*, p. 347-353. La citació correspon a la p. 347.

12. Xavier FERRÉ, *No tot era Levante Feliz...; Faust RIPOLL DOMÈNECH, Valencianistes en la postguerra: Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)*, Catarroja, Barcelona, 2010, tots dos amb índex de noms. Sobre Casacuberta i el País Valencià, vegeu, a més del magne epistolari en curs

Conseqüent amb el seu ideal pancatalanista i desitjós de posar al carrer instruments útils per al redreçament col·lectiu i per a una divulgació a tots els nivells de la cultura en llengua catalana, Casacuberta, veient que la situació política no li permetia continuar treballant d'una manera estable a l'Institut d'Estudis Catalans, va prendre l'arriscada opció de fundar una editorial d'unes característiques inèdites fins al moment a Catalunya. El 1924 va publicar, preparat per ell mateix, el primer volum de la col·lecció A d'«Els Nostres Clàssics», una edició divulgativa de *Lo somni*, de Bernat Metge, feta amb tota cura i model en tots els sentits de l'Obra Ben Feta noucentista que la seva generació es proposava d'implantar. Es tractava de l'inici de l'Editorial Barcino, una obra personal a la qual va dedicar tota la vida i en la qual va deixar de moltes maneres la seva empremta. A poc a poc anà creant-hi noves col·leccions, sobre les matèries més diverses, i aconseguí la col·laboració de totes les primeres espases dels països de llengua catalana, començant per Pompeu Fabra —que redactà alguns dels llibres més difosos de la «Col·lecció Popular Barcino»— i continuant per Lluís Nicolau d'Olwer, per Ramon d'Alòs-Moner, per Ferran de Sagarra, per Carles Riba, per Antoni Rovira i Virgili, per Ferran Soldevila, per Pau Vila, per Carles Rahola, per Feliu Elias, per Carles Pi i Sunyer, per Cèsar August Jordana, per Alfons Maseras, per Nicolau Maria Rubió, per Guillem Colom, per Llorenç Riber, per Francesc Almela i Vives o per Artur Perucho, entre molts altres. No m'entretindré ara a detallar la importància extraordinària de la tasca de l'Editorial Barcino, ni el paper decisiu que hi va tenir el seu propietari i director, ajudat durant molts anys per la seva muller, la bibliotecària Dolors Hostalrich, traspasada el 1979, i en els darrers temps per dues eficaces col·laboradores, primer Ramona Violant i després Roser Latorre. Ja vaig tenir l'avinentsa de fer-ho quan Casacuberta va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, el 1981,¹³ quan va morir,

de Joan Fuster —publicat sota la direcció d'Antoni Furió—, Santi CORTÉS CARRERES, *València sota el règim franquista (1939-1951)*, València, Barcelona, 1995; Santi CORTÉS CARRERES, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981): Una vida per al diàleg*, València, Barcelona, 2002; *Llengua i política, cultura i nació: Un epistolari valencià durant el franquisme*, edició, introducció i notes a cura d'Alfons Cucó i Santi Cortés, València, 1997; i Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència (1939-1981)*, edició, selecció i notes a cura de Santi Cortés, Catarroja, Barcelona, 2005. Per a la relació amb Mallorca, vegeu, a més de les memòries de Francesc de Borja Moll i de Miquel Gayà citades per Faust Ripoll, les de Guillem COLOM, *Entre el caliu i la cendra*, Barcelona, 1972. Val a dir que Casacuberta mateix deia a Sanchis Guarner, l'1 de gener de 1960: «Ja sabeu que sempre he tingut més tirada per venir a València que per anar a Mallorca» (Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència...*, p. 319). Joaquim Maluquer i Sostres, amb motiu de la concessió del Premi d'Honor Jaume I a Casacuberta, el 1979, va explicar, sens dubte d'acord amb informació proporcionada per l'interessat mateix, que «des que tenia quinze anys i fins l'any 1971» va anar al País Valencià «una seixantena de vegades, amb el que ell mateix qualifica d'«intencionalitat política a fi de captar simpaties per a la germanor catalano-valenciana, però tenint sempre molta cura de no ferir susceptibilitats»» (citat per Xavier FERRÉ, *No tot era Levante Feliz...*, p. 62).

13. Vegeu el meu llibre *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*, Barcelona, 1996, p. 221-231.

el 1985,¹⁴ i quan es va celebrar el centenari del seu naixement, el 1997.¹⁵ I remeto sobretot a l'excel·lent llibre d'Albert Manent *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino*, publicat el 1980 per l'Associació d'Editors en Llengua Catalana de Barcelona, Mallorca i València en homenatge al degà dels editors catalans del moment, que, en paraules de Romà Cuyàs, havia esdevingut «per a tots els editors catalans símbol i mirall de fidelitat al país, de servei a la nostra cultura i de constància en la professionalitat i la vocació».¹⁶ Aquesta obra, feliçment reeditada avui per l'Editorial Barcino —des del 1972 patrocinada per la Fundació Lluís Carulla—,¹⁷ conté un complet catàleg de les publicacions de l'editorial, 575 en total, que dona una bona idea de la quantitat i de la qualitat de l'empresa duta a bon port per Casacuberta, amb resultats brillants durant els anys de la dictadura, amb més dificultats en temps de la Segona República¹⁸ i amb problemes gravíssims en acabar la Guerra Civil.¹⁹ Del 1939 al 1947 la Barcino va publicar només una edició facsímil dels *Recuerdos y bellezas de España*, volum 1, *Cataluña* (1939),²⁰ a més de probables reedicions de volums anteriors apareguts amb data falsa, trampa habitual entre els editors sotmesos a una censura arbitrària i implacable.²¹ El 1947, ja dins una conjuntura més favorable,²² van reprendre «Els Nostres Clàssics» i a

14. Vegeu l'article «Una persona no gaire coneguda» (títol posat per la redacció, en lloc de l'originari «Josep M. de Casacuberta, editor exemplar»), al diari *Avui* (26 febrer 1985), p. 20. Vegeu també la ressenya a què em refereixo a la nota 6 i moltes pàgines del llibre *Trenta anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1980). II. La literatura: De l'edat mitjana a la Renaixença*, Barcelona, 1980, sobretot el capítol «Els nostres clàssics... i nosaltres», amb motiu de l'aparició del volum 100 de la col·lecció (p. 63-68).

15. Vegeu la breu semblança publicada a *La Vanguardia* el 4 d'octubre de 1997, p. 45, recollida a *Escriptors i erudits contemporanis: Tercera sèrie*, Barcelona, 2003, p. 309-310.

16. *Presentació* (p. 9).

17. Albert MANENT, *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino*, Barcelona, 2011. Edició no venal, en la qual es prescindeix del catàleg d'obres publicades per l'Editorial Barcino. Els responsables de l'editorial m'han explicat que tenen el propòsit de posar-lo a la xarxa.

18. Casacuberta mateix m'havia comentat algunes vegades que durant la dictadura venia molts més llibres que no durant la República, en un fenomen que també s'ha donat després de la mort del general Franco: hi ha qui pensa que els llibres i les revistes viuen tots sols i no necessiten ajuda.

19. El 8 de febrer de 1939 Josep Maria López-Picó anotava al seu dietari que havia saludat «els amics Casacuberta i Joaquim Pena. Ni fugitius ni amagats, es disposen a continuar les seves tasques espirituals de sempre. Així són els millors que saben salvar-se de la tirania dels partits polítics i de la lluita de classes» (Josep Maria LÓPEZ-PICÓ, *Dietari (1929-1959)*, ed. a cura de Joan de Déu Domènech, Barcelona, 1999, p. 143). Ben aviat, però, l'Editorial Barcino patiria les prohibicions de tota mena de les noves autoritats i pràcticament hauria d'interrompre les seves activitats fins al 1946 (cf. Maria Josepa GALLOFRÉ, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona, 1991, p. 22-31, 36-38 i 255-256).

20. El segon volum, dedicat a *Mallorca*, no va sortir fins al 1948.

21. Casacuberta m'havia dit que expressament no portava el compte dels llibres que va anar reeditant al llarg dels anys d'una manera clandestina, a fi d'evitar possibles conflictes amb les autoritats.

22. Vegeu, en general, el meu treball «La represa del llibre català a la postguerra», dins el volum *El primer franquisme a Mallorca*, Barcelona, 1996, p. 429-462.

empentes i rodolons no solament es van recuperar la majoria de col·leccions anteriors, sinó que en van néixer de noves, algunes tan significatives del tarannà de Casacuberta com les «Publicacions de La Revista», la «Biblioteca Folklòrica Barcino», la col·lecció «Tramuntana» (dedicada a autors de la Catalunya del Nord) o la «Biblioteca Alguerese».²³

Durant els primers anys de la postguerra, Casacuberta no volgué passar per les forques caudines de publicar llibres en espanyol —tal com pretenien les noves autoritats—, ni de claudicar dels seus principis de sempre —com li recomanaven els censors, alguns dels quals eren catalans—, i va posar totes les seves energies a treballar sobre la literatura catalana del segle XIX i ben especialment sobre la figura i l'obra de Jacint Verdaguer. Va recollir un enorme arxiu —ara a la Biblioteca de Catalunya, amb papers de Marià Aguiló, de Francesc Pelagi Briz, de Verdaguer i d'altres—, va formar un gran fitxer de referències a la Renaixença i als seus escriptors —ara també a la Biblioteca de Catalunya—, va anar pertot arreu per aconseguir cartes i escrits inèdits de Verdaguer i va redactar alguns treballs de primera qualitat sobre una època que fins aleshores era més aviat menyspreada pels erudits, que es fixaven gairebé exclusivament en l'època que consideraven més brillant de la literatura catalana, l'edat mitjana i el Renaixement.²⁴ Em limitaré també ara a remarcar únicament l'extraordinària importància de les col·leccions «Biblioteca Renaixença» i «Biblioteca Verdagueriana», que Casacuberta inicià a l'Editorial Barcino el 1959 i el 1953, respectivament, i on va publicar el llibre *Lo Verdader Català', primer òrgan periodístic de la Renaixença* (1956), *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques* (1953), el primer volum d'*Escrits inèdits de Jacint Verdaguer* (1958) i onze volums de l'importantíssim *Epistolari de Jacint Verdaguer* (1959-1993), en col·laboració amb Joan Torrent i Fàbregas a partir del volum II. A la mort de Joan Torrent quedava pendent encara

23. Per a les vicissituds de l'Editorial Barcino, vegeu també el catàleg de l'exposició *Clàssics i més: L'Editorial Barcino i Josep Maria de Casacuberta*, Barcelona, 2005, amb textos de Joan Santanach, ànima de la Barcino d'avui, i Joan SANTANACH I SUÑOL, «Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta i els inicis de l'Editorial Barcino», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 81, fascicle 2 (2005), p. 821-830, amb bibliografia complementària.

24. La importància de la tasca de Casacuberta en aquest camp ha estat posada en relleu, per exemple, per Joaquim MOLAS, al seu article «Casacuberta, un savi "heterodox"», *Serra d'Or* (abril 1985), p. 17-18, i al pròleg de Ricard TORRENTS, *Verdaguer: Estudis i aproximacions*, Vic, 1995, p. XIII. Els articles verdaguerians de Casacuberta, que ell mai no va voler recollir en forma de llibre, foren aplegats, amb el títol *Estudis sobre Verdaguer*, per Eumo Editorial, l'Editorial Barcino i l'Institut d'Estudis Catalans (Vic, Barcelona, 1986), amb un interessant pròleg de Joan Torrent i Fàbregas. En general, per a tota l'obra de Casacuberta —que comprèn literatura medieval, dialectologia, onomàstica, història de la llengua i literatura del segle XIX—, cal tenir ben en compte la relació minuciosa i comentada del seu successor en la direcció de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», Amadeu-Jesús SOBERANAS I LLEÓ, «Bibliografia essencial de Josep M. de Casacuberta», a *Homenatge a Josep M. de Casacuberta, II*, Barcelona, 1981, coll. «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», núm. 2, p. 417-429.

la publicació d'un dotzè volum de l'epistolari, que després de diverses vicissituds serà completat i editat aviat amb la col·laboració de la Societat Verdager.

Un darrer aspecte que voldria destacar d'una manera especial és la intervenció decisiva que tenia Casacuberta en tots els llibres apareguts a la seva editorial, en els quals treballava conjuntament amb els autors per millorar-los i per homogeneitzar-los, fins al punt que a vegades refeia per complet introduccions, pròlegs i notes i fins i tot es feia pràcticament responsable de l'edició de textos antics, sempre d'una manera anònima i sense voler mai que el seu nom figurés enlloc. Joan Coromines, per exemple, va explicar que «la major part de l'obra filològica» dels dos volums de sermons de sant Vicent Ferrer, a cura de Josep Sanchis i Sivera (1932-1934), «va ser la de Casacuberta, i no se'n diu res. Però jo en vaig ser testimoni».²⁵ D'aquesta manera, Casacuberta va exercir un mestratge constant sobre els escriptors i erudits que passaven per l'Editorial Barcino, reconegut amb agraïment per tots els qui d'una manera o d'una altra hi vam estar en contacte.²⁶

Per tot plegat, Josep M. de Casacuberta esdevingué un personatge clau en la vida cultural de Catalunya i, lògicament, va rebre al llarg dels anys tot un seguit d'honors i de reconeixements, tot i que els defugia tant com podia i no sempre n'estava satisfet ni convençut. El 1958 va ingressar a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1962 va ésser elegit membre numerari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, però no va arribar a prendre possessió del seu lloc, tot i que el 1969 hi havia enviat un discurs que, no sabem per què, no va llegir mai; el 1979 va renunciar per carta a la seva condició d'acadèmic electe i fou substituït per Joan Perucho.²⁷ El 1974 va rebre un homenatge a la Biblioteca de Catalunya amb motiu del cinquantenari de l'Editorial Barcino. El 1979 li fou atorgat el Premi d'Honor Jaume I, «no solament [...] per la seva important obra personal escrita, que hauria pogut ser molt voluminosa si no l'hagués sacrificada generosament i abnegada a favor de la promoció de la cultura catalana, principalment a través de l'Editorial Barcino».²⁸ El 1981 rebé el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.²⁹

25. Declaracions citades a *El Temps*, reproduïdes a *Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*, p. 352.

26. Són ben significatius, en aquest sentit, l'article citat de Joaquim MOLAS, «Casacuberta, un savi "heterodox"», *Serra d'Or* (abril 1985), p. 17-18, i sobretot el de Germà COLÓN, «Josep M. de Casacuberta en el meu record», *Serra d'Or* (abril 1985), p. 19-20.

27. Vegeu el meu article «Casacuberta i de Roger, Josep M. de» al diccionari de membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en premsa.

28. Vegeu *Mallorca: La primera conquesta cristiana el 1114, cent quinze anys abans de la de Jaume I*, nadala de la Fundació Jaume I, Barcelona, 1979, p. 6-7. El parlament que va fer Joaquim Maluquer i Sostres durant l'acte de lliurament d'aquest premi —al qual no va assistir personalment Casacuberta— va ésser publicat fragmentàriament a *Serra d'Or* (juliol-agost 1979), p. 52.

29. Vegeu *Els Premis d'Honor de les Lletres Catalanes* (a la coberta 25 *Premis d'Honor, 1969-1993, Òmnium Cultural*), publicat sense lloc ni data. La biografia de Casacuberta, signada per Joan Alcaraz, hi és a les p. 85-90.

El 1980 i el 1981, l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC), que l'havia nomenat membre d'honor el 1976, li va dedicar dos volums d'homenatge, que corresponien igualment als dos primers volums de la sèrie «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes».³⁰ El 1982 li fou concedida la Creu de Sant Jordi, «pel rigor de la seva investigació literària, per la publicació de textos com “Els Nostres Clàssics” i la divulgació de la nostra cultura a través de l'Editorial Barcino des de fa cinquanta anys».³¹ Encara el 1984 el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya li va donar el Premi Ramon Fuster. Finalment, del 22 de desembre de 2005 al 8 de gener de 2006 el Museu d'Història de Catalunya, de Barcelona, va acollir una exposició que recordava el vuitantè aniversari de l'Editorial Barcino, coordinada per Miquel Costabella i Joan Santanach, una bona part de la qual era dedicada a Casacuberta, fundador i director de l'editorial fins a la seva mort.³²

Per acabar, voldria expressar la meua gran satisfacció perquè la Secció Filològica de l'Institut hagi volgut commemorar el vint-i-cinquè aniversari de la mort d'un dels seus membres més il·lustres i agraeixo de tot cor al seu president, Isidor Marí, que m'hagi permès de manifestar un cop més, com ja vaig fer amb paraules textuais el 21 de maig de 1981 al Palau Dalmasas —seu aleshores d'Òmnium Cultural—, l'afecte, l'admiració i la gratitud que sento envers el qui va ésser el degà dels nostres editors i el mestre dels estudis verdaguerians.

JOSEP MASSOT I MUNTANER
Vicepresident de la Secció Històrico-Arqueològica

30. Ja abans, el 1977, les actes del Col·loqui de l'AILLC celebrat a Basilea, editades per Publicacions de l'Abadia de Montserrat, foren dedicades a Josep M. de Casacuberta, amb motiu del seu vuitantè aniversari.

31. Cf. Joan ALCARAZ, *La Creu de Sant Jordi: Homenatge a la societat civil*, Barcelona, 1989, p. 147-149.

32. Se'n va publicar un elegant catàleg al qual ja hem fet al·lusió a la nota 23.

LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA BIOGRAFIA PUBLICADA
A LA COLECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»

ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PUIG I CADAVALCH, Josep	(1867-1956)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)

RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer: Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo: Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan: Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal: *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere: Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres: Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter: Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i ANSCARI M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer: Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà: Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer: Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa: Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda: Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau: Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó: Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís: Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra: Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA I RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus: Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll: Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons: Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep ENRÍC LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba: Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalèlla: Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Àldòs-Moner i de Dou: Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre: Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous: Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país: Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans: Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS I SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner: Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol: Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud: Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez: Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias i Fargas: Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges': (1903-2003)* (2005)
- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle: Semblança biogràfica* (2005)

- [38] Carles MIRALLES, «*Un xic exòtic i desorientat*»: *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005; 1a reimpr., 2011)
- [39] Ramon Margalef: *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar: Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer: Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès: Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch: Semblança biogràfica* (2006; 1a reimpr., 2011)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal: Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana: Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor: Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol: Semblança biogràfica* (2008; 1a reimpr., 2011)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 *Oriol de Bolòs i Capdevila: Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà: Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot: Semblança biogràfica* (2009)
- 52 *Jordi Sarsanedas: Sessió en memòria* (2010)
- 53 *Rafael Caria: Sessió en memòria* (2010)
- 54 *Joan Bastardas: Sessió en memòria* (2011)
- 55 *Josep M. de Casacuberta i Roger: Sessió en memòria* (2012)

